

кандидат архітектури, доцент **Русевич Т.В.**,
кафедра Основ архітектури і архітектурного проектування, КНУБА
DOI: 10.32347/2519-8661.2019-20.193441

ЕКОЛОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОСТОРУ

Анотація: У статті розповідається про екологічну психологію - науку, що розглядає взаємини людини з навколишнім природним і антропогенним простором. Архітектурний простір - це безпосередній інформаційний канал впливу на сприйняття людини і засіб її формування. Дається визначення інформації - параметричної, семантичної і естетичної. Розглядаються етапи становлення взаємодії психології з навколишнім середовищем. Формулювання концепції сталого розвитку згідно з визначенням Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку. Термін «екопсихологія» сприймається і інтерпретується як напрям психологічної науки, що має відношення і до екології, й у тому числі архітектурної екології.

Вихідним для еколого-психологічних досліджень є уявлення про те, що психічний розвиток, навчання, поведінка людини та її психічне здоров'я не можна розглядати поза зв'язком даного індивіда з навколишнім середовищем (природним, антропогенним, інформаційним, освітнім, родинним і тощо). Тому актуальна необхідність створення для людини психологічно здорового архітектурного простору, для того щоб уникнути синдрому сенсорної депривації, поганого емоціонального становища і девіантної поведінки людини.

Ключові слова: екологічна психологія, архітектурний простір, емоційна оцінка простору.

Архітектурний простір - це середовище, культура якого порівнюється з людиною. Людина стає мірою всіх складових елементів архітектури не тільки в розумінні зовнішньої гармонії, але і внутрішнього світу людини, її духовної сфери. І відповідно, архітектурне середовище - це безпосередній інформаційний канал впливу на сприйняття людини і засіб її формування.

При цьому виділяють три види інформації - *параметричну, семантичну та естетичну*. Немає потреби визначати сутність параметричної інформації, що стосується семантичної - вона розкриває логічний, матеріальний і смисловий зміст архітектурного об'єкту, його сюжетність. Естетична інформація визначає емоційну оцінку глядачем форми, кольору, ритміки і пропорційності об'єкта, його художні характеристики. Та є ще один з найважливіших рівнів сприйняття архітектурного простору - це *психологічний*, який відповідає за *емоційне* здоров'я людини. Цими і багатьма іншими питаннями займається наука

екологічна психологія. Цей рівень включає різні емпіричні дослідження, пов'язані з вивченням впливу на людину тих місць, де вона живе, працює, відпочиває.

У 1916 р. **Роберт Езра Парк** (1864–1944) – американський соціолог, ідейний натхненник і лідер Чиказької школи емпіричної соціології, відзначав, що психологи починають вживати середовищні поняття і категорії в якості системоутворюючих для дослідження впливу середовища на поведінку людини. У 60-і рр. починається етап становлення психології взаємодії з навколишнім середовищем в США, Канаді, країнах Європи. Більшість дослідників вважають, що виникнення психології взаємодії з навколишнім середовищем пов'язане з обмеженими можливостями класичної психології по вивченню взаємодії з навколишнім середовищем в лабораторних умовах і соціальним запитом від різних сфер суспільної практики, обумовлених розумінням необхідності використання досягнень психології. Починається системне вивчення взаємодії людини і довкілля саме в рамках психологічної науки. В періодичних виданнях з'являється багато статей, присвячених просторовим уявленням, сприйняттю навколишнього світу і поведінки людини. Р. Баркер в 1968 р. ввів термін «психологічна екологія», який він потім замінив на «екологічну психологію» [3].

У 1971 р. ЮНЕСКО стверджує програму МАВ (Людина і Біосфера) для проведення міжнародних досліджень взаємодії між людиною і навколишнім середовищем. В програмі вказується на необхідність співпраці або обміну досвідом в теорії і практики з навколишнього середовища вчених, що працюють в галузі природничих та соціальних досліджень, проектувальників, менеджерів і місцевого населення. Стурбовані існуючим станом, багато видатних екологів, соціологів, економістів, політиків, психологів, починаючи з другої половини 70-х рр. ХХ століття, об'єднали свої зусилля з метою вироблення нового підходу до побудови взаємовідносин між людиною і середовищем її проживання. Результатом виконаної роботи стало формулювання **концепції сталого розвитку**. Згідно з визначенням Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку, під сталим повинен розумітися такий розвиток, при якому задоволення потреб сучасного людства не ставить під загрозу благополуччя наступних поколінь та їх здатність задовольняти власні нагальні потреби. Це має на увазі, що ключові фізичні константи (склад повітря, води, ґрунту, механічні властивості земної поверхні, гравітація і тощо), генофонд, ділянки основних екосистем в їх первозданному вигляді, здоров'я населення повинні з плином часу зберігати постійне значення. Найважливішим завданням в зв'язку з цим стає охорона навколишнього середовища, мета якого в кінці кінців зводиться до того, щоб, з одного боку, забезпечити збереження таких якостей навколишнього середовища, що не повинні бути піддані змінам, а з іншого –

забезпечити безперервний урожай корисних рослин, життя тварин та інших необхідних людині ресурсів шляхом збалансованих циклів вилучення та оновлення. Концепція сталого розвитку отримала потужну підтримку не тільки з боку фахівців в галузі соціальної екології та екології людини, а й урядів і керівників держав більшості країн світу, що знайшло своє вираження в рішеннях Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, яка відбулася в 1992 році в Ріо-де-Жанейро. На ній була заявлена необхідність переходу всієї світової спільноти на рейки сталого розвитку. Конференція прийняла рішення про створення організації «Міжнародний зелений хрест», головними завданнями якої були оголошені екологічна освіта та виховання, як основа сталого розвитку та зміни системи цінностей, а також ліквідація наслідків «холодної війни» для навколишнього середовища. Термін «екопсихологія» сприймається і інтерпретується як напрям психологічної науки, що має відношення і до екології, й у тому числі архітектурної екології:

- дослідження екопсихологічної спрямованості дійсно викликають великий інтерес, причому не тільки у психологів, а й у педагогів, екологів, біологів, архітекторів і представників інших професій;
- вихідним для еколого-психологічних досліджень є уявлення про те, що психічний розвиток, навчання, поведінка людини та її психічне здоров'я не можна розглядати поза зв'язком даного індивіда з навколишнім середовищем (природним, антропогенним, інформаційним, освітнім, родинним і тощо) і природою в цілому, тобто поза системою «Індивід - Середовище», «Людина - Середовище» та / або «Людина - Природа», причому різні фахівці по-різному являють функціональний і структурний зміст цих систем.

Серед досліджень зв'язків людини з середовищем велике місце відводиться виявленню зв'язків між дитиною і середовищем. Так, Ж. Піаже вважає вихідним пунктом в розгляді взаємозалежності середовища і дитини спочатку існуючу «симбіотичну свідомість». Немовля ще не робить відмінностей між собою і навколишнім середовищем. На даному етапі онтогенезу хоч і є усвідомлення подій, але не самих по собі, як окремих сутностей, тобто дитина і середовище активно взаємодіють. У моделі екологічних систем дитина постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем на різних рівнях. Рівні середовища включають в себе:

- мікросистему - людей і події в сім'ї, школі та інших;
- суспільні інститути, що становлять безпосереднє оточення дитини;
- мезосистему - взаємовідношення кількох елементів мікросистеми;
- екосистему - громадські структури, місцеві органи управління, виробництво, на якому працюють батьки дитини, і тощо;
- макросистему - культуру в цілому;
- антропогенну систему – штучне архітектурне середовище.

Кожен елемент середовища впливає на дитину. Однак і дитина впливає на середовище. Дослідження J.Kagan, D. Arcus, N. Snidman показали, що дитина сприяє створенню навколо себе певного середовища і провокує вплив з його боку. В навколишньому світі дитини виділяють: «середовище функціонування структури» і «середовище проживання». До «середовища функціонування» можуть бути віднесені родинне або шкільне середовище, а до «місця існування» - навколишнє середовище в широкому розумінні: середовище мікрорайону, селища.

Чеський дослідник М. Черноушек (1989) розглядає кілька складових навколишнього середовища дитини:

- родинне середовище, тобто фізична і житлова організація простору, а також відносини між людьми, серед яких зростає дитина;
- шкільна середина - від ясел і садка до закінчення середньої школи і далі;
- емоційна середина - емоційна атмосфера, в якій розвивається дитина;
- навколишнє середовище в широкому розумінні – середовище однолітків;
- культурна, етнічна, ідеологічна, інформаційна, географічна.

Всі складові навколишнього середовища впливають на розвиток дитини за допомогою процесів навчання і соціалізації. Основним процесом, за допомогою якого середовище викликає стійкі зміни в поведінці, є навчання, придбання індивідуального досвіду, засвоєння і відтворення соціального досвіду, що відбувається в процесі соціалізації. Дитина включається в процеси навчання і соціалізації з моменту народження. Таким чином, дитина і середовище починають взаємодію в сім'ї, пізніше в яслах, дитячому садку, у дворі, школі і т. д. Тому усі рівні середовища майбутньої здорової дорослої людини повинні відповідати певним нормам сприйняття, щоб запобігти розвитку захворювань не тільки фізичної природи, а й психологічної, таких як депресій, неврозів та девіантної поведінки людини - це поведінка людини, що не відповідає прийнятним у суспільстві нормам і рольовим очікуванням [5].

Прикладом сучасного підходу до розуміння емоційних потреб дитини є Школа WeGrow, що відкрилася в районі Челсі 5 вересня 2018 року. Освітній центр розрахований на дітей віком від трьох до дев'яти років, є першим у своєму роді, яким керує WeWork - бренд, більш відомий своїми спільними робочими просторами, які змінили офісну культуру в великих мегаполісах міжнародного рівня. Студія BIG, під керівництвом молодого, але вже відомого во всьому світі архітектора Бьярке Інгельса, що має офіси в Нью-Йорку, Лондоні та Копенгагені - була залучена до розробки школи відповідно до підхода Монтесорі до навчання, який орієнтований на навчання дітей через гру і взаємодію з навколишнім середовищем. Подібний підхід також, зазвичай, не поділяє дітей за віком. BIG в рамках заданої концепції запропонували дизайн з відкритими

плануваннями та серією меблів для занять, починаючи від гри, читання, йоги, танцю, легкої атлетики та бойових мистецтв. Рис. 1.

Рис. 1. Школа WeGrow що відкрилася в районі Челсі 5 вересня 2018 року.

Оскільки в організації архітектурного середовища об'єктивно знаходять вираження найрізноманітніші потреби, то, використовуючи наукову класифікацію фундаментальних, найбільш загальних з них, можна повніше виявити і переломлення емоцій у властивостях середовища. В деяких дослідженнях фундаментальні потреби людини поділяються на дві основні групи: *фізіологічні та орієнтовні* (тобто засновані на загальнобіологічній потребі живого організму в орієнтації). До другої групи належать: прагнення до пізнання незрозумілих для індивіда явищ (пізнавальна потреба); регулювання своїх дій в залежності від емоційних станів інших людей (потреба в емоційному контакті); співставлення цінності своєї особистості з іншими визнаними цінностями (потреба у пошуку сенсу життя). Використання в даному випадку цієї психологічної класифікації дозволяє отримати досить повну і детальну картину емоційного впливу архітектурного середовища на людину. Його організація спирається на обидві групи фундаментальних потреб. По-перше, архітектурне середовище, створюючи матеріальні умови для задоволення фізіологічних потреб, несе певну інформацію про можливості їх задоволення, тобто про безпеку, необхідність у свіжому повітрі, освітленості, чистоті, міцності споруд і тощо. По-друге, архітектурне середовище повинне відповідати різним орієнтовним потребам. Пізнавальна потреба проявляється насамперед у прагненні людини швидко орієнтуватися в оточенні, навіть найскладнішому і постійно мінливому в процесах його руху. Ця потреба пов'язана також із задоволенням сенсорного голоду, тобто з прагненням до різноманітності в процесах пізнання середовища, а тим самим - до багатства зорових вражень, що визначають розвиток уяви. Відомо, що архітектурне середовище може відрізнятися особливою людською теплотою, але може сприйматися і як холодне,

навіть вороже людині. Емоційні стани, відповідні до цих двох полюсів сприйняття середовища, пов'язані з проявом потреби в емоційному контакті. Сприйняття архітектурного середовища завжди супроводжується оцінкою людиною ставлення до неї інших людей, опосередковано проявляється саме в архітектурі. Все, що хвилює і приваблює її в конкретному архітектурному об'єкті, здається зверненим до неї особисто, а байдужість середовища, її безликість надає часом гнітючий емоційний вплив. Фундаментальна потреба в пошуку сенсу життя проявляється в архітектурі через її емоційні властивості, пов'язані з розкриттям громадського характеру життєвих процесів, з виразом національної, соціальної, політичної спільності людей, з твердженням єдності сім'ї, з самоствердженням особистості. У сучасних соціальних умовах це безпосередньо пов'язане з формуванням гармонійно розвиненої особистості, з почуттям задоволення людини своєю працею, колективізму, причетності до звершень країни і народу. У реальному сприйнятті архітектурного середовища різні потреби і пов'язані з ними емоції переломлюються, зазвичай, в нероздільній єдності (що особливо характерне для естетичного сприйняття). Однак, для більш глибокого аналізу даної проблеми необхідна диференціація емоцій, нехай навіть дещо умовна. Архітектура забезпечує для задоволення фізіологічних потреб людини, перш за все, матеріальні умови для відпочинку, сну, харчування - це комфортна температура, чисте повітря і т. п. Можливість або неможливість їх задоволення виражається у відповідних емоційних відтінках сприйняття оточення. По суті, архітектурні рішення всього комплексу різноманітних проблем сучасного проектування активно включаються в духовне життя людини. Просторові взаємозв'язки виробництва і сельбищних зон, розміщення об'єктів торгівлі та обслуговування в містах та великих комплексах, створення сприятливих умов для прогулянок і відпочинку на природі, захист приміщень від шуму, характер освітлення в будівлях, підтримання мікрокліматичних умов середовища при екстремальному зовнішньому впливі - далеко не повний перелік усього того, що найактивнішим чином визначає формування емоційних станів людей, а відповідно - рівень не тільки фізіологічного, а й власне психологічного комфорту середовища [4].

Прагнення зодчих ХХІ ст. до створення здорового, раціонально організованого середовища, по суті, невіддільне від їх власного емоційного ставлення до середовища, від індивідуальних уявлень про його характер і, більш того, від естетичного змісту самого їхнього професійного мистецтва.

Література.

1. Забельшанский Г.Б. и др. Архитектура и эмоциональный мир человека.
2. Линч К. Современная форма в градостроительстве.— М.: Стройиздат, 1986. —264 с.
3. Стерлигова Е.А. Экологическая психология: учеб. пособие / Е.А.Стерлигова; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. – Пермь, 2012. – 212 с.
4. Сайт: gsomov.com
5. Черноушек М. Психология жизненной среды/Пер. с чеш. И. И.Попа.—М.: Мысль, 1989.— 174 с.
6. https://thearchitect.pro/ru/news/6919-Novaya_shkola_v_NewYorke_ot_BIG

Abstract: The article talks about environmental psychology - a science that examines the relationship of man with the natural and man-made environment. Architectural space is a direct information channel of influence on a person's perception and means of its formation. The definition of information is given - parametric, semantic and aesthetic. The stages of the formation of the interaction of psychology with the environment are considered. Formulation of the concept of sustainable development as defined by the International Commission on Environment and Development. The term "ecopsychology" is perceived and interpreted as a direction of psychological science and is related to ecology, including architectural ecology. The basis for environmental and psychological research is the idea that mental development, education, human behavior and his mental health cannot be considered outside the relationship of this individual with the environment (natural, man-made, informational, educational, family, etc.). Therefore, it is urgent to create a psychologically healthy architectural space for a person in which sensory deprivation syndrome, a poor emotional state and deviant behavior of a person do not occur.

Key words: ecological psychology, architectural space, emotional estimation of space.

Аннотация: В статье рассказывается об экологической психологии - науке, рассматривающей взаимоотношения человека с окружающей природной и антропогенной средой. Архитектурное пространство - это непосредственный информационный канал влияния на восприятие человека и средство его формирования. Дается определение информации - параметрической, семантической и эстетической. Рассматриваются этапы становления взаимодействия психологии с окружающей средой. Формулировка концепции устойчивого развития по определению Международной комиссии по окружающей среде и развитию. Термин «экопсихология» воспринимается и интерпретируется как направление психологической науки и имеет отношение и

к экологии, и в том числе архитектурной экологии. Исходным для эколого-психологических исследований является представление о том, что психическое развитие, обучение, поведение человека и его психическое здоровье нельзя рассматривать вне связи данного индивида с окружающей средой (природной, антропогенной, информационной, образовательной, семейной и т.д.). Поэтому актуальна необходимость создания для человека психологически здорового архитектурного пространства в котором не возникает синдром сенсорной депривации, плохое эмоциональное состояние и девиантное поведения человека.

Ключевые слова: экологическая психология, архитектурное пространство, эмоциональная оценка архитектурного пространства.